

Är jobb en knapp resurs?

Läroböcker i nationalekonomi inleds vanligen med en allmän beskrivning av resurserna och det grundläggande hushållningsproblemet i en nationell ekonomi. Resurserna delas in i tre kategorier: naturresurser, realkapital och arbetskraft. Därtill kommer något mått på den teknologiska nivån. Hushållningsproblemet framställs som en konflikt mellan resurser och önskemål; resurserna är begränsade medan önskemålen är obegränsade. I all sin enkelhet har denna övergripande problembeskrivning flera implikationer av betydande praktisk relevans.

Den kanske viktigaste av dessa är att det i egentlig mening aldrig kan uppstå någon brist på jobb. Kapitalbildning och teknisk utveckling gör alltså inte arbetskraften överflödigt, utan skapar förutsättningar att bättre än tidigare tillgodose våra önskemål. Om den teknologiska nivån höjs och tillgången på realkapital ökar, så försvinner visserligen ett antal jobb. Detta beskrivs vanligen med uttryck som mekanisering, datorisering etc. Men dessa förändringar skapar också förutsättningar för högre realinkomster. Därmed kan fler materiella önskemål tillgodoses, vilket bland annat innebär att nya jobb kan skapas.

Detta resonemang bestyrks av den faktiska utvecklingen i samtliga industriländer under det senaste århundradet. Trots omfattande kapitalackumulering och snabb teknisk utveckling har antalet sysselsatta ökat och arbetslösheten minskat. Under denna utveckling, som medfört en betydande ökning av realin-

komsterna, har miljontals jobb försvunnit och ännu fler tillkommit. Samtidigt finns det, och har hela tiden funnits, en inte obetydlig arbetslöshet. Detta beror dock inte på att det skulle finnas ett överskott av arbetskraft. Skälet är att relativlönerna ibland är illa anpassade till utbuds- och efterfrågeförhållandena på olika delarbetsmarknader. De komplicerade mekanismer som styr fördelningen av den knappa resursen arbetskraft fungerar alltså inte perfekt. Detta förhållande kan motivera en rad arbetsmarknadspolitiska insatser.

Studenterna vid landets lärosäten får alltså lära sig att arbetskraft är en knapp resurs. Den som följer den ekonomisk-politiska debatten kan dock få ett annat intryck. Med undantag för vissa yrkeskategorier är det inte bristen på arbetskraft utan bristen på arbetsplatser som framställs som ett problem. Växande arbetslöshetstal tolkas som ett tecken på att det är jobben, och inte de arbetssökande, som är den knappa resursen i vårt samhälle. Det har till och med framförts förslag om arbetstidsförkortning och arbetsdelning i syfte att fördela "de knappa jobben" på ett rättvist sätt. Dessa föreställningar och förslag representerar en olycklig kombination av engagemang och brist på ekonomiska insikter. Icke desto mindre utformas delar av den ekonomiska politiken som om man trodde att arbetslösheten beror på att det finns för mycket arbetskraft.

Grunden för detta omdöme är bland annat ökningen av de arbetsmarknadspolitiska insatserna under

det senaste decenniet. Under denna tid har såväl lönenivå som lönestruktur utvecklats på ett sätt som, enligt många bedömare, skapat betydande balansbrister på den svenska arbetsmarknaden. Några ekonomisk-politiska åtgärder i syfte att komma till rätta med bristerna i den svenska lönebildningen har dock inte vidtagits. I stället har de arbetsmarknadspolitiska insatserna ökat.

Till de mindre lyckade inslagen i de arbetsmarknadspolitiska "paketen" hör försöken att öka efterfrågan på, eller minska utbudet av, arbetskraft som prissatts ut ur marknaden. Ungdomslagen är ett exempel på sådan efterfrågeökning, medan förtidspensionering av arbetsmarknadsskäl är ett exempel på utbudsminskande åtgärder. Från samhällsekonomisk synpunkt innebär dessa åtgärder att knappa arbetskraftsresurser antingen styrs till lågproduktiv verksamhet eller avvecklas helt och hållet. Konsekvenserna av de felaktiga lönerelationerna blir också mindre uppenbara, vilket kan fördröja den anpassning som i sinom tid ändå måste äga rum.

Föreställningen att jobben är en knapp resurs synes också vara något av en motor i den offentliga sektorns tillväxt. Det är många som i likhet med den statliga sysselsättningsutredningen driver tesen att ökad offentlig sysselsättning är en nödvändig förutsättning för full sysselsättning i den svenska ekonomin. Den offentliga verksamheten tillmäts alltså ett värde utöver värdet av de varor och tjänster som den producerar. Detta har i sin tur skapat en betydande beredvillighet hos de politiska församlingarna att anslå medel till en snabb ökning av offentlig produktion och sysselsättning.

Men de sysselsättningspolitiska insatser som därmed gjorts har inte enbart varit av godo. För det första har den offentliga expansionen bidragit till att driva upp löneökningstakten, speciellt för relativt utbildad arbetskraft. Följden av den ändrade lönestrukturen och den alltför snabba löneökningstakten har blivit stagnation och minskad efterfrågan på arbetskraft i den privata sektorn. För det andra har den offentliga sektorns tillväxt lett till ett snabbt ökande skattetryck. Detta har, via försvagade incitament till utbildning och rörlighet, försämrat arbetsmarknadens funktionsduglighet. Takten i och finansieringen av den offentliga sektorns expansion synes alltså ha bidragit till att skapa de problem som man försökt lösa med arbetsmarknadspolitiska insatser.

Arbetslöshet är ett socialt problem och ett slöseri med knappa resurser. Det finns därför goda skäl att bedriva ambitiös arbetsmarknadspolitik. Men arbetsmarknadspolitiken är inte effektiv bara för att den är ambitiös. Den måste också baseras på en klar insikt om centrala ekonomiska samband. Problemen på den svenska arbetsmarknaden beror inte på att det finns för mycket arbetskraft eller att den offentliga sektorn är för liten. De kan inte lösas med ökad förtidspensionering, fler ungdomslag eller mer omfattande arbetsmarknadsutbildning. Det finns helt enkelt gränser för arbetsmarknadspolitikens möjligheter att ersätta en flexibel lönebildning. Tiden är mogen för en annan arbetsfördelning mellan arbetsmarknadspolitik och lönebildning.

Lars Bergman